

Kunnskapsdepartementet

Postboks 8119 Dep

0032 OSLO

Saksbehandler: Tone Eli Moseid
Direkte tlf.: 23 11 75 44

Vår ref.: 08/703-
Deres ref.:

Vår dato: 17.12.2008
Deres dato:

Innspill til Forskningsmeldingen 2009

Vi viser til Kunnskapsdepartementets invitasjon til å komme med innspill til arbeidet med Forskningsmeldingen 2009, jf www.regjeringen.no.

ABM-utvikling er Kultur- og kirke departementets rådgivende og utøvende fagorgan og ivaretar departementsovergrepene oppgaver på arkiv, bibliotek og museumsfeltet. ABM-utvikling skal drive aktivt, strategisk utviklingsarbeid for å samordne og utvikle arkiv, bibliotek og museum. Styrking av forskningen på abm-feltet en sentral utviklingsoppgave.

Vi viser til innsendt notat fra prosjektet Kulturarv i fortid, samtid og framtid (KAFF), notat v/ Siv Ringdal. Bak prosjektet står de tre institusjonene: Norsk kulturråd, Riksantikvaren og ABM-utvikling. Forskningsrådet har fulgt prosjektet og KAFFs notat er også sendt dit. Hensikten med notatet er å formidle et overordnet bilde av kunnskaps- og forskningsbehov på kulturarvfeltet som et innspill til arbeidet med den nye forskningsmeldingen.

I tillegg vil vi her komme med et innspill med vekt på bibliotekenes særskilte rolle i tilknytning til forskningsfeltet. Generelt vil forskningsaktiviteten ved den enkelte institusjon stiller spesielle krav til biblioteket. Fagbibliotekene bidrar aktivt som leverandører til institusjonenes forskningsaktivitet og dermed til verdiskaping. Samtidig er biblioteket et eget forskningsfelt.

Biblioteket som forskningsfelt

På samme måte som forskningen er grunnlaget for all høyere utdanning er den også grunnlaget for kompetanseutviklingen på et fagfelt. Forskningen bidrar til økt kunnskap om bibliotekenes virksomhet, egenart, roller og funksjoner. Gjennom de siste ti årene er det lagt en bærekraftig plattform for bibliotek- og informasjonsfaglig forskning, dels gjennom utvikling av miljøer i Norge, dels gjennom et tett nordisk samarbeid. Det er nå behov for et nytt forskningsprogram innen bibliotek- og informasjonsvitenskap, både for å sikre en stabil framtidig finansiering, men framfor alt for å belyse det bibliotek- og informasjonsfaglige feltet i nye perspektiv enn de som var aktuelle for ti år siden. Forskningen innenfor bibliotek- og informasjonsvitenskapen knytter an til noen av de viktigste utfordringene samfunnet står overfor, som den digitale og den flerkulturelle utviklingen. Et slikt program må forankres i Norges forskningsråd og knyttes til aktuelle fagmiljøer innen høyere utdanning og forskning.

Biblioteket og forskeren

Forutsetninger for at biblioteket skal kunne møte forskerens behov og bidra til å effektivisere forskernes arbeid gjennom støtte til informasjonsforsyning, er et nært forhold mellom biblioteket og forskeren.

Det må stilles krav om at biblioteket blir fullt integrert i egen institusjon. Et viktig grunnlag for dette er et målrettet samarbeid mellom eierinstitusjon, forskning og bibliotek. Biblioteket må, i samarbeid med forskerne, finne frem til og legge til rette for løsninger som er gode for den enkelte forsker og for institusjonen. Biblioteket må kjenne forskeren, forskningsmiljøet rundt forskeren og i en viss grad kjenne hovedtrekkene ved emneområdene. Bibliotekets ressurser og kompetanse må matche forskningsaktiviteten i institusjonen. Biblioteket må fremstå som en helt nødvendig støtte for forskningen.

Forvaltning/lagring av forskningsprosjektene rådata blir stadig viktigere for institusjon og forsker. Internasjonalt har bibliotekene engasjert seg i dette arbeidet. Dette bør også være aktuelt i Norge.

Ved etablering av såkalte ”Virtual Communities”(digitale samfunn) for internasjonalt forskningssamarbeid må biblioteket inn med innhold, tilgang og tjenester. Dette må spesialtilpasses for de enkelte forskningsområder - og for den enkelte forsker.

Forutsetningen for effektiv gjenfinning og enkel tilgang til forskningsdokumentasjon er bruk av standardisert registrering (metadata) og etablering av nasjonale autoritetsregistre for navneformer og emnesetting. I tillegg kreves det tilrettelagt tilgang til åpent og lisensiert materiale, bibliografisk og fulltekst.

Vitenskaplig produksjon / publisering / Open Access

Det er naturlig at bibliotekene tar et særlig ansvar for bevaring og tilgjengeliggjøring av forskningsresultater. Biblioteket må være viktige samarbeidspartnere ved etablering av institusjonsarkiv og tilrettelegging av infrastruktur og tjenester forbundet med publisering av forskningsresultater. De kan bidra til utvikling av nye former for kvalitetssikring av forskningen gjennom for eksempel åpen og dialogbasert fagfelleevaluering. Biblioteket må bidra til formidling av forskningsresultatene fra egen institusjon og gjøre disse fritt tilgjengelig i åpne institusjonelle arkiv.

Med åpne institusjonsarkiv får forskerne et sentralt, elektronisk arkiv for sine forskningsarbeid, som også blir tilgjengelig for andre interesserte, både i og uten for institusjonen. Publikasjoner og forskning blir synlig, og forskningen blir et felles gode. Kriterier må legges for innholdet i institusjonsarkivene slik at det er enkelt å skille forskning fra studentarbeid og institusjonens generelle skrifter. Det må legges til rette for at forskerne på en enkel og effektiv måte kan publisere egne forskningsresultater i institusjonsarkiv, eventuelt også publisering i Open Access-tidsskrifter. Dette må samkjøres med registrering i den kommende Norsk vitenskapsindeks. De økonomiske og opphavsrettslige spørsmålene må klargjøres.

Tilgang

Det er stort behov for tilgang til forskningsmateriale både på institusjonsnivå og på nasjonalt og internasjonalt nivå. Informasjonsteknologien gjør det lettere å få tilgang til, spre, kommunisere og manipulere store mengder data.

Lisensiert materiale (opphavsrettslig vern):

Konsortieavtaler for UH- og institutt-sektoren effektiviserer, samordner og reduserer kostnader ved innkjøp av tilgang til elektroniske ressurser.

De fleste konsortieavtalene i norske bibliotek er organiserte av ABM-utvikling, men det finnes også noen som er etablerte av mindre grupper av bibliotek med felles interesse for en spesiell ressurs. Dette arbeidet må utvikles videre. Sentrale aktører (ABM-utvikling, UHR, Forskningsrådet) og aktive forskere må delta i arbeidet for å sikre tilgang til ”prioriterte” kilder.

Tilgangen er oftest avgrenset til de institusjonene som har sluttet seg til bestemte avtaler for bestemte ressurser eller pakker av ressurser. Den enkelte institusjon må gi tilgang til lisensiert materiale og fritt materiale tilpasset forskningsaktiviteten ved institusjonen. Flere institusjoner innen sektoren har i dag ikke tilgang til relevante databaser og elektroniske tidsskriftpakker pga kostnadene. Små forskningsmiljøer, men også enkeltforskere uten tilknytting til et etablert forskningsmiljø, kan bli tapere pga begrensninger i tilgang. Det er på tide, og også realistisk, å få gjort noe på dette området. Det viser seg at det er mulig å få til når det foreligger en strategi, politisk vilje og økonomiske ressurser.

Helsesektoren har løst denne utfordringen ved etablering av helsebiblioteket.no (Nasjonalt kunnskapscenter for helsetjenesten). Den primære målgruppen for Helsebiblioteket er personell, studenter og forskere i helsetjenesten. Så langt som mulig skal innholdet være åpent og tilgjengelig for alle. Dette oppnås gjennom nasjonale avtaler om lisenser for tilgang til tidsskrifter, databaser, oppslagsverk m.m. Nasjonale lisenser må vurderes sammen med ulike modeller for vitenskapelig publisering og Open Access.

Det er en utfordring at trykte versjoner av for eksempel tidsskrifter har fritak fra merverdiavgift, mens de elektroniske versjonene av samme tidsskrift har merverdiavgift. Moms på digitale tidsskrift må fjernes, eventuelt må man finne frem til økonomiske kompensasjonsordninger for bibliotekene.

Nasjonale lisenser:

Begrepet nasjonale lisenser benyttes om ulike avtaler for tilgang til lisensiert materiale der hensikten er å gi tilgang til sentrale kunnskapskilder på tvers av institusjons- og andre tilgangsgrensninger som settes av leverandørene. Erfaringene fra andre land viser at leverandører er i stand til å levere nasjonale lisensmodeller. (Jfr Abelsnes, Kristine: “Nasjonale lisenser: en utredning om nasjonale lisenser for informasjonressurser” – ABM-utvikling, 2008

<http://www.abm-utvikling.no/publisert/rapporter/utredning-om-nasjonale-lisenser>). De nasjonale lisensene kan omfatte tilgang til backfiles (digitale tidsskriftarkiver) eller til løpende tidsskrifter. Nasjonal tilgang kan omfatte “alle” (som bor i landet), eventuelt tilgang for alle relevante institusjoner/forskningsmiljøer. Finansiering kan ordnes på ulike måter: hel finansiering av sentral institusjon, kostnadsdeling mellom sentral institusjon og de enkelte institusjoner eller kostnadsdeling mellom alle relevante deltakere (fast konsortium). Ved å inkludere flere institusjoner i lisensene vil man kunne oppnå større rabatter. Alle disse alternativene er i dag i drift i ulike land og for ulike kilder. Det må kartlegges hvilke fagområder og lisenser det er mest realistisk å få til nasjonale lisenser for, men det må definitivt være lisenser det er et behov for og etterspørsel etter. Ingen vil være med å betale for noe de ikke trenger. Det som er oppnådd gjennom Knowledge Exchange kan være et utgangspunkt, i tillegg til modellene fra Canada og Storbritannia. For fag- og forskningssektoren bør det i forkant etableres kontakt med ABM-utvikling, UHR og

Forskningsrådet for utforming av en felles tilnærming til nasjonale lisenser for fag- og forskningssektoren. Det er avgjørende å spisse utviklingsarbeidet på dette feltet, der en i dag nok går i samme retning, men ikke er nok koordinert.

Avslutning

Bibliotekene har ressurser og kompetanse som det er viktig å utnytte i forskningen. De må utvikles og fremstå som viktige samarbeidspartnere. Biblioteket må likestilles med andre støttefunksjoner i institusjonen som et nødvendig vitenskaplig utstyr.

Kontakt gjerne ABM-utvikling for ytterligere informasjon.

Med vennlig hilsen

Leikny Haga Indergaard
direktør

Tone Eli Moseid
avdelingsdirektør